

DR. HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY VE GÖLBAŞI TÜRK KÖYÜ PROJESİ

Bahri ATA*

1 3 Ağustos 2007'de hemen hemen bütün gazeteler Anadolu Ajansı'nın bir haberini verdi. Bu haberin başlığı şöyledir: "Gölbaşı'na Türk Köyü kuruluyor." Habere göre "projenin sahibi Sanayi ve Ticaret Bakanlığının, Sümer Halı Genel Müdürlüğü'dür. Devlet Planlama Teşkilatı'nın onayladığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının bu yıl ki programına aldığı etüt projenin gelecek yıl uygulama imkânı bulacağı, Türk köyünün 2-2,5 milyon YTL gibi bir finansmanla kurulacağı, "Show Room" (?) niteliğinde olduğu, bunun için üniversiteler ve Kültür Bakanlığı gibi pek çok kurumla koordinasyonun sağlanacağı" yazıyordu.

Haberin devamında "Bu Türk Köyünde, tüm yörelere ait el dokuması halı ve kilimlerin yanı sıra yöresel el sanatlarının sürekli sergi tarzında sergileneceği ve köye gelenlerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanacağı" yazıyordu.

Bu haber, ülkemizin aydınlık geleceği-ne ilişkin kanaatimi bir kez daha pekiştirdi. Bu olay, güzel fikirlerin bir kez ortaya atıldıktan sonra, tozlu arşiv rafalarında kalmayacağı er ya da geç tarih bilincine sahip bürokratların öncülüğünde uygulanabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Türk köyü projesi, arkeolog, filolog, halk bilimci ve etnografya uzmanı Dr. Hâmit Zübeyr Koşay'ın (1897-1984) Türkiye'de yıllar önce Açık Hava Halk Müzeleri ve Köy Müzeleri kurma düşüncesini bir kez hatırlama ve değerlendirme fırsatı sağlamaktadır. Koşay, 1923'te Macaristan'da Prof. Nemeth Gyula'nın yanında Türk Silah Adları konusunda doktora tezini hazırladı. Türkiye'ye dönüşünde Maarif Vekâleti kütüphaneler müfettişliği, Ankara Etnografya Müzesi kurucusu ve Müdürü, Türk Tarih Kurumu kurucu üyeliği, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Talim ve Terbiye Dairesi üyeliği de yapmıştır. Atatürk'ün bilgi ve kültürüne değer verdiği bürokratlardan biridir. Koşay (1974) aşağıda adı geçen yazıların toplan-

dığı "Makaleler ve İncelemeler" adlı kitabında bu projenin ayrıntılarını belirtmektedir.

1945'te *Yeni Bergama* (yıl:3, sayı: 119, ss.1) adlı bir dergide "Halk Müzeleri" adı altında açık hava müzelerini konu edinmiş, neden ve nasıl yapılması gerektiği üzerinde durmuştur. Böyle bir müzenin Ankara Belediyesi ile anlaşarak, Söğütözü ve dolaylarında kurulabileceğini belirtmiştir. Bu düşüncesini Halkevi dergilerinde daha da geliştirerek, Türk Halk Müzesi kurmanın taslak programını çıkarmıştır.

1958'de Maarif Vekâleti yayını olarak çıkan "Açık Hava Halk Müzeleri ve Türkiye'de Açık Hava Müzesi Kurma İmkânları" adlı 48 sayfalık kitapçıkta, İsveç, Danimarka, Norveç, Hollanda, İskoçya, İngiltere, Wales, Almanya, Lehistan, İspanya, Yugoslavya, İsviçre, ABD'deki açık hava müzelerini incelemektedir. Daha sonra UNESCO, ICOM'un (Uluslar arası Müzeler Konseyi) açık hava müzeleri kurulması hakkında direktiflerini ele almaktadır.

Koşay, bu kitabı "Açık Hava Halk Müzesi ve Ziraat Müzesi" kurmak için Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin 1958'de Ziraat Bakanlığı ile yaptığı yazışma belgelerini de eklemiştir. Dr. Koşay, köy müzesinin finansmanı sorunu ile de ilgilenmiştir. Pek çok çağdaş

müzececinin düşündüğü gibi, Dr. Koşay için de asıl sorun, müzenin kendi kendini idare edebilir hale getirilmesidir.

1965'te *Türk Yurdu* dergisinde (cilt: III, sayı:309, ss29-30), "Köylerimiz ve Geleneklerimiz" adlı yazdığı bir yazıda, Dr. Koşay halkımızın maddi ve manevi kültürünü canlı olarak göstererek, Köy müzelerinin ve ona bağlı Köy Sosyolojisi Enstitülerinin kurulmasını istemişti.

Dr. Koşay'a (1974:157) göre, Açık Hava Halk Müzesi ya karakterini koruyan eski bir köy seçilerek kurulabilir ya da cazip bir park yerine karakteristik köy evlerinden örnekler taşınarak, oluşturula-

bilir. Bu park, ülkemizin neresine kurulacaktır? Bu önemli bir sorundur. Afyon Devlet Fidanlığı, Söğüt Ertuğrul Gazi Türbesi ve çevresi, Konya, Urfa ve Ankara Mogan ve Eymir Gölleri çevresi gündeme gelmiştir. Dr. Koşay'a göre köy müzesi için memleket çapında bir anket yapılması isabetli bir kararın alınmasına yol açacaktır.

"Türk Köyü" müzesi tarzındaki müzeler, Açık Hava Müzesi kategorisinde değerlendirilmiştir. Dünyada Açık Hava Müzesi'nin öncülerinden biri de İsveçli öğretmen, halkbilimci Arthur Hazelius'dur. Hazelius (1833-1901), mimarlık ve maddi kültür unsurlarıyla birlikte İsveç halk kültürünün sanayileşme ve modernleşme ile birlikte yok olmaya başladığını fark etmiş ve 1891'de Stockholm'de İskandinav Halk Müzesi olan Skansen'i kurmuştu.

Hazelius, müzesinin bütün üne rağmen, insan unsurundan arındırılmış bir tür yapılar sitesi kurduğunu düşünmüş, müzisyenler ve meslek sahiplerini mesleklerini canlı teşhir etmeleri için Açık Hava Müzesi'ne taşınmıştı. Daha sonra bu tür sergileme geçmişin etkinliklerini ve yaşam tarzını yeniden canlandırma şeklini aldı.

1974'e kadar 21 Avrupa ülkesinde 314 Açık Hava Müzesi vardı. Fakat bu müzelerde Hazelius tarzı bir sergileme yapılmadı. ABD, bu yaklaşıma "Yaşayan Tarih Müzeleri" adıyla yeni bir boyut getirdi. 1950 sonrası, "Yaşayan Tarihi Çiftlikler ve Tarım Müzeleri Kurumu" yaşayan tarih anlayışının felsefe ve terminolojisinin kurulmasında öncü bir kurum rolü üstlendi. 1980'lere gelindiğinde ABD'deki pek çok eski kasaba restore edilmiş, Yaşayan Tarih Müzeleri'nin sayısı artmıştır.

Son on yıldır, kıta Avrupa'sunda durum değişmeye başladı ve pek çok yaşayan tarih müzesi projesi uygulamaya kondu.

Günümüzde ülkemizde 12 Açık Hava Müzesi bulunmaktadır. Örneğin Ankara'daki Roma Hamamı ve çevreden toplanan kalıntıların sergilendiği alan Açık Hava Müzesi olarak adlandırılmaktadır. Ashnda, Norveç, İsveç gibi Kuzey Avrupa ülkelerinin "Açık Hava Müzesine" yüklediği anlam çok farklıdır. Onlar, bu tür müzeyi taşra ya da köy yaşamının gözler önüne serildiği bir "etnografya müzesi" olarak görmüşlerdir.

Türkiye'de de 1950'li sonrası izlenen politikalarla köylerimiz boşalmış, nüfusumuzun çoğu şehirlerde yaşamaya başlamıştır. Pek çok köyümüzdeki yapılar harabeye dönüşmeye başlamıştır. Sakaoğlu'nun (1990:32) vurguladığı gibi yarının gençleri, "Siz buğdayı nasıl öğütürdünüz?" diye sorduklarında gösterecek bir değirmen kalmayacaktır. Ülke-

mizde "Dibek taşını nasıl anlatacağz?" diye düşünmek için bu tür müzelere ihtiyaç vardır. Günümüzde Cumalıkızık köyü, Beypazarı, Göynük ve Safranbolu, karakterini korumuş tipik Türk evlerinin olduğu yerleşim yerleri kısmen bu amaçlara hizmet etmektedir. Öte yandan Dr. Koşay'ın da işaret ettiği gibi suni bir Türk köyü parkı da oluşturulabilir.

Sonuç olarak, Dr. Koşay'ın hayalini kurduğu, planını detaylı olarak hazırladığı Açık Hava Halk Müzesi şimdiye kadar değişik gerekçelerle kurulamamıştır. Ankara Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi'ndeki küçük müze de Dr. Koşay'ın hayal ettiği müzenin yanında çok mütevazı kalmaktadır.

Bununla birlikte, gazete haberinden anladığım kadarıyla, Ankara'nın Gölbaşı ilçesine kurulacak Türk Köyü de tüm yörelere ait halı ve kilim gibi yöresel el sanatlarının sergilendiği ve satıldığı bir yer olmakla sınırlandırılmış gibi görülmektedir. Türk köyünü kurmayı düşünen uzmanların, Dr. Hâmit Zübeyr Koşay'ın raporlarından da haberleri olduğunu düşünüyorum. Yine de bu yazı ile 1950'li yıllarda Dr. Hâmit Zübeyr Koşay'ın hazırladığı raporları dikkatlice okumayı, bu müzede Türk kültürünün daha geniş bir bağlam içinde alınması gerektiği düşüncesini gündeme getirmeye çalıştım. Diğer yandan 1970'li yıllardan günümüze "Açık Hava Müzeleri" bir tür "Yaşayan Tarih Müzesi" anlayışa dönüşmüştür. Son 30 yılda çağdaş ülkelerinde yaşadığı tecrübelerden yararlanması ve Gölbaşı'nda kurulacak olan Türk köyünün pedagojik bir bakış açısı ile inşa edilmesi, çocukların ve gençlerin Türk kültürünün maddi ve manevi unsurlarını somut olarak öğrenebilmelerini sağlayacaktır. Böylece ülkemizdeki öğretmenlerin de gezi mekânlarına yeni bir yer de eklenmiş olacaktır.

*Yrd. Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Kaynaklar

- Ata, Bahri (2001) *Müzeler ve Tarihi Mekânlarda Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin "Müze Eğitimi"ne" İlişkin Görüşleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Koşay, Hâmit Zübeyr (1974) *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Ayıldız Matbaası.
- Sakaoğlu, Saim (1990) "Açık Hava Müzesi İstiyoruz" *Milli Folklor*, cilt:1, yıl:2, sayı:7, sf. 32-33.
- Santur, Alparslan (1997) "Açık Hava Müzelerinin Gelişiminde Norveç Örneği ve Türkiye'de Durum", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Sektör Bildirileri*, T.C. Kültür Bakanlığı, 193-206.